

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата педагогічних наук, доцента Лесі Вольнової
на дисертацію Аліни Корневої «Психологічні особливості життєстійкості у
дорослому віці у кризових ситуаціях», представлену на здобуття наукового
ступеня доктора філософії у галузі психології за спеціальністю
053 Психологія**

Актуальність дослідження є обґрунтованою та зумовлена сукупністю соціальних і вікових чинників, на які звертається увага в роботі. Насамперед, дорослий вік є специфічним етапом життєвого розвитку, що поєднує максимальний рівень професійної й соціальної відповідальності з переживанням нормативних вікових криз, зокрема кризи середини життя. Водночас простерігається виражений суспільний запит на тему дослідження, оскільки значна частина населення України тривалий час перебуває в умовах ненормативних кризових подій, пов'язаних із втратами, радикальними змінами та соціальною нестабільністю. Як результат, зростання нестабільності сучасного життя актуалізує потребу переходу від уявлень про пасивну особистість до розуміння дорослої людини як активного суб'єкта, здатного свідомо долати кризові життєві події. При цьому, попри значну кількість теоретичних напрацювань, недостатньо вивченими залишаються механізми взаємозв'язку життєстійкості з копінг-стратегіями дорослих у ситуаціях тривалої кризи, що визначає наукову й практичну значущість даної проблематики.

Аналіз проблеми життєстійкості особистості Аліною Корневою здійснено на високому рівні. Це підтверджується тим, що нею до теоретичного розділу використано понад 200 праць, як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Дисертантка звернула увагу на низку взаємопов'язаних понять (як-от, «стійкість», «психічна стійкість», «психологічна стійкість», «стійкість до стресу», «життєстійкість», «особистісна життєстійкість» тощо), для більш повного розуміння феномена життєстійкості звернула до поглядів вчених-філософів щодо мужності, віри, людської свободи тощо. Це дозволило їй здійснити поступовий перехід від загального до конкретного та сформулювати

максимально глибоке та водночас багатобічне розуміння концепції психологічної життєстійкості, на якій базувалося дослідження надалі. Аналогічний підхід вона демонструє при розгляді кризової ситуації – детально проаналізувавши підходи різних авторів та концепцій, Аліна робить акцент на взаємозв'язку зовнішніх обставин – кризових ситуацій та реакцій особистості у формі копінг-стратегій, а також наголошує на тому, що копінг-стратегії та життєстійкість сприяють більш ефективному подоланню надзвичайних ситуацій і знижують ризик негативних наслідків травматичних подій. Ці теоретичні висновки надалі нею емпірично досліджено та підтверджено, що власне підкреслює як теоретичну, так і практичну значущість роботи.

Також новизна і значущість роботи полягає в акценті на життєстійкості як динамічному ресурсі, що визначає ефективність подолання криз і подальший психологічний розвиток особистості. Дорослий вік дисертанткою розглядається як ключовий період активної трансформації життєстійкості, зумовленої поєднанням зрілої саморегуляції та високої насиченості кризових подій.

Реалізуючи завдання дисертаційного дослідження, Аліною Корневою було вперше науково обґрунтовано складові й критерії життєстійкості та визначено показники, що відображають когнітивні, емоційні, мотиваційні й соціальні ресурси особистості дорослого віку. Безперечно практичне значення дослідження полягає також в тому, що дисертанткою емпірично досліджено особливості прояву життєстійкості (в тому числі з допомогою авторського опитувальника) та встановлено взаємозв'язки між її складовими у контингенті дорослих респондентів. Загалом методологія дослідження є ретельно продуманою та обґрунтованою. Високий рівень опрацювання емпіричних даних, використання сучасних програмних засобів для статистичного аналізу робить дослідження науково обґрунтованим та методологічно коректним.

Розроблена програма формування життєстійкості в кризових ситуаціях ґрунтується на ресурсному та особистісно-орієнтованому підходах. Поєднання цих підходів дозволило Аліні розглядати життєстійкість не лише як сукупність ресурсів, але і як динамічний процес, що розгортається у взаємодії

індивідуальних характеристик, суб'єктної позиції та умов життєвого середовища. Це забезпечило поступовий перехід від усвідомлення кризового досвіду до формування стійких особистісних змін і сприяло закріпленню життєстійкості як внутрішнього ресурсу особистості. Всі модулі покроково представлені у додатках, що дозволяє їх використати на практиці іншим фахівцям. Загалом контрольні зрізи довели високу ефективність активних методів соціально-психологічного навчання (тренінгові вправи, групова рефлексія, імітаційні практики), які було покладено в основу програми, як інструменту підвищення життєстійкості особистості саме в кризових умовах.

Результати дослідження були апробовані на численних наукових заходах, що свідчить про визнання науковою спільнотою та актуальність досліджуваної тематики. Публікації автора (фахові статті та матеріали наукових конференцій), повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Загалом можна зазначити, що дисертаційна робота Аліни Корневої є високоякісним науковим дослідженням, яке робить вагомий внесок у розвиток психології життєстійкості та має значну практичну цінність в дослідженні психологічних особливостей її прояву й формування у дорослому віці у кризових ситуаціях. Робота відзначається високим рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості, науковою новизною та практичною спрямованістю. Усі завдання дослідження виконані на високому науковому рівні, висновки логічно випливають з проведеного дослідження.

Оцінюючи дисертацію Аліни Корневої загалом позитивно, відзначаючи її високий кваліфікаційний рівень, виокремимо низку дискусійних питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. Передусім потребує впорядкування понятійно-категоріального апарату дослідження. Бо, наприклад, в меті дослідження вказана «психорозвивальна програма», в завданні 4 – це вже «тренінг підвищення рівня життєстійкості», у назві параграфів 3.2 і 3.3 взагалі йде мова про «формувальну програму». Це трохи різні речі.

2. Попри досить глибокий теоретичний огляд різних підходів до ключових понять «життєстійкість» та «кризова ситуація», авторка не робить достатніх узагальнюючих висновків, щоб зрозуміти, які ж ідеї (положення, принципи тощо) стали основою дослідження цих явищ саме в період дорослості, а які були відкинуті чи спростовані в умовах сьогодення. Окремі такі положення авторка наводить аж в загальних висновках.

3. Деякі частини роботи, на нашу думку, сприймалися б більш чітко й структуровано, якби певна інформація у них подавалася б більш узагальнено або була перенесена в додатки. Так, підрозділ 2.1 дещо перевантажений описом методик. Досить залишити пояснення авторки, чим цінна та чи інша методика для дослідження. У підрозділі 2.2 наведено констатацію низки проміжних даних, які дублюються у відповідних таблицях чи на рисунках. Це дещо губить головні здобутки та акценти емпіричного дослідження, представленого дисертанткою. У підрозділі 3.2 наведено описи низки вправ з тренінгу (мета, обладнання, процедура, інструкції тощо), які доцільніше було б подати у додатках, а в тексті, можливо, залишити тільки призначення таких вправ і технік або ж специфіку застосування саме в рамках розробленого тренінгу.

4. Посилив б практичне значення роботи більш чіткий опис процедури реалізації самої програми – її загальної структури (тематики) та організаційних аспектів – місце і формат проведення (онлайн чи дистанційно), хто проводить (склад команди) тощо.

Разом із тим, вказані побажання не зменшують цінності та загальної позитивної оцінки дослідження. Зміст дисертаційної роботи локалізовано в контексті анотації, яка відповідає основним положенням дисертації, а публікації достатньою мірою відображають результати дослідження.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Аліни Корневої «Психологічні особливості життєстійкості у дорослому віці у кризових ситуаціях» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами), і може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики
та психології здоров'я
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова

